Sociálne encykliky - využitie vo vzdelávaní sociálnej práce na slovenských vysokých školách.

Anton Fabian

Abstrakt

Príspevok vychádza z vyučovania sociálnych encyklík na vysokých školách na Slovensku (niekde samostaný predmet, niekde v rámci teórie a dejín sociálnej práce). Podčiarkuje vybrané témy predstavené v encyklikách už pred sto rokmi a overené rozvojom sveta. Zároveň poukazuje na omyly prezentované na konci 19. storočia.

Kľúčové slová

sociálne encykliky, sociálna náuka cirkvi, súkromné vlastníctvo, spiritualita

Abstract

The contribution is based on teaching the social encyclicals of universities in Slovakia (a separate object somewhere, somewhere in the history and theory of social work). Underlines selected themas presented in the encyclicals a hundred years ago and verified the developing world. Points to the out errors presented in the late 19th century.

Keywords

social encyclicals, the social doctrine of the church, private property, spirituality

Úvod

Sociálne encykliky sú vo vzdelávacom procese sociálnej práce na slovenských vysokých školách zakomponované rôzne. Primerane sa ich vyučovanie nachádza v študijných plánoch na súkromnej Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, na Pedagogickej a Teologickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku a na Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach. Na ostatných vysokých školách sú encykliky okrajovo spomínané v rámci dejín, alebo teórie sociálnej práce. [1]

1 Omyly

[1] Najdôležitejšie sociálne encykliky sú: LEV XIII: Rerum novarum 1891 (Nové veci) o robotníckej otázke; PIUS XI: Quadragessimo anno 1931 (Štyridsiaty rok) o obnovení spoločenského poriadku; JÁN XXIII. Mater et magistra 1961(Matka a učiteľka) o novšom vývoji sociálnej vedy; JÁN XXIII. Pacem in terris 1963 (Pokoj na zemi) o pokoji medzi všetkými národmi; PAVOL VI. Populorum progressio 1967 (Pokrok národov) o rozvoji národov; JÁN PAVOL II.: Laborem exercens 1981 (Ľudská práca) o ľudskej práci; JÁN PAVOL II.: Sollicitudo rei socialis 1987 (Starosť o sociálne veci) na 20. výročie Populorum progressio; JÁN PAVOL II.: Centesimus annus 1991(Sto rokov) na sté výročiu encykliky Rerum novarum; BENEDIKT XVI.: Deus Caritas est 2005 (Boh je Láska); BENEDIKT XVI.: Spe salvi 2007 (V nádeji sme zachránení); BENEDIKT XVI.:Caritas in veritate 2009 (Láska v pravde).

Odôvodnenie a oprávnenosť tohto predmetu vidím predovšetkým v objektívnosti a nadčasovom pohľade na sociálne javy, konflikty, problémy, príčiny i návrhy na ich riešenie. Po sto rokoch vývoj vo svete verifikoval všetko to, čo napísal Lev XIII. vo svojej sociálnej encyklike Rerum novarum 1891. Vtedy sa mnohí liberálni myslitelia a ateisti z pápeža a sociálnej encykliky smiali. Boli presvedčení, že najlepšie usporiadanie spoločnosti bude pod vedením pravicovo orientovaných politických strán podporujúcich voľný trh a kapitalizmus (orientáciu človeka na zisk). Po sto rokoch však americké banky naštartovali veľkú hospodársku a ekonomickú celosvetovú krízu a teória o voľnom neregulovanom trhu a podnikaní koncentrovanom iba na zisk sa rozplynula ako bublina.

Rovnako tak ľavicovo orientovaní myslitelia a politici pred sto rokmi pápeža vysmievali a tvrdili, že svet zachráni odstránenie súkromného vlastníctva, kolektivizácia a poštátnenie podnikov. Centrálne plánovaným hospodárstvom umelo udržiavali ľudí v tzv. „zamestnanosti" a sľubovali sociálne zabezpečenie všetkým na základe potrieb jednotlivca. Po sto rokoch sa ukázalo, že to bol veľký marxistický omyl.

2 Objektívnosť a nadčasovosť v hodnotení ľavice

Jediný ktorý sa nepomýlil a z nadhľadu riešil konflikt medzi proletariátom na jednej strane a socialistami, alebo kapitalistami na strane druhej, bol Lev XIII., ktorý vo svojej encyklike nesúhlasil s marxistami a kolektivizáciou, ani s kapitalistickým vykorisťovaním. Súkromné vlastníctvo je totiž prirodzeným právom človeka a bezprostredným cieľom ľudskej práce. Prostredníctvom práce si človek nadobúda prostriedky na živobytie a tvorí úspory na budúce ciele. Takto súkromný majetok ovplyvňuje práca, úsilie, schopnosti a tvorivosť predchádzajúcich generácií, ktoré musia byť ponechané v právomoci jeho vlastníkovi a na jeho zodpovednosti. Práve preto je prirodzené, že vzťah človeka k prostriedkom, ktoré používa na rozmnoženie svojho majetku, je *vlastnícky*, čím sa bytostne odlišuje od nižších bytostí, ktoré sú prirodzene uspôsobené len na užívanie prostriedkov na svoje živobytie. To však neznamená, že prirodzené právo na súkromné vlastníctvo je absolútne. Odvolávajúc sa na scholastickú náuku Tomáša Aquinského z 13. stor. Lev XIII. jasne rozlišuje medzi oprávneným vlastníctvom a oprávneným používaním bohatstva.[2] Až v tomto kontexte nadobúda svoje plné oprávnenie súkromné vlastníctvo – ako optimálne využívanie existujúcich dobier na prospech všetkým.

Metóda socialistického riešenia, totiž *triedny boj,* nie je pre Leva XIII. prijateľná, lebo „trvalý konflikt nemôže priniesť iné než zmätok a barbarstvo," kým riešenie existujúcich problémov, ak má byť trvácne, musí spočívať v hľadaní možností konsenzu a spolupráce, vo vedomí vzájomnej potreby medzi nositeľmi kapitálu a práce, s cieľom nájsť dlhodobé východiská, obojstranne prospešné. [3]

3 Demaskovanie liberálnej pravice

[2] Porov. AQUINSKY, T.: *Summa Theologiae,* II-II, q. 66, a.2
[3] Porov. KOŠČ, S.: *Katolícka sociálna náuka.* Ružomberok : PF KU 2008, str. 18. .

Liberálne riešenie je však takisto neprijateľné, pretože podnikatelia dnes, odvolávajúc sa na trhový mechanizmus, v mnohom porušujú Božie prikázanie „Nepokradneš“ (viď druhotná platobná neschopnosť), ponižujú ľudskú dôstojnosť a zvyšujú nespravodlivosť. To všetko provokuje neuvážené reakcie zo strany utláčaných robotníkov, ktorí vo svojej nezriedka zúfalej situácii „nemajú čo stratiť.“

Pápež jasnými slovami demaskoval aj farizejstvo liberálneho štátu a upozornil, že „starosť o všeobecné dobro je úlohou a kompetenciou štátu.“ [4] Štát nemôže ponechať súkromnému podnikaniu voľný priebeh, pretože je povinný starať sa o spravodlivosť pre všetkých svojich občanov, ktorí sú takto naopak pri vyjednávaní pracovných podmienok vystavení veľkým nespravodlivostiam z titulu svojej ekonomickej slabosti: „Biedny ľud, ktorý nemá vlastnú oporu, s osobitnou nevyhnutnosťou ju potrebuje nájsť v obhajobe zo strany štátu.“ [5] Táto myšlienka sa zvykne označovať ako princíp solidarity

Lev XIII. viackrát pripomenul myšlienku „o nevyhnutnosti návratu k morálke a ku kresťanskému životu, bez ktorého aj tie zdanlivo najúčinnejšie opatrenia neprinesú záchranu.“ [6] Dnes vidíme, že mal pravdu, lebo podnikanie bez etiky a morálky vedie ku korupcii a nespravodlivosti.

Ak si uvedomíme koľké milióny kníh sa napísali na obranu a zdôvodnenie ľavicovo orientovaných marxistických ideológii - a dnes vieme, že to bol veľký omyl, lebo to bolo nedomyslené učenie - a ak si pomyslíme koľké milióny kníh vznikli na ekonomických fakultách na obranu voľného trhového hospodárstva - a dnes vidíme, že je to učenie veľmi „deravé“, tak sa začneme inak dívať na sociálne encykliky, ktoré sa ani v jednom názore nemusia opravovať. Ich veľkou prednosťou je stabilita, nadhľad, objektivita a kontinuita, t.z. že nasledujúci pápež môže nadviazať na predchádzajúceho, potvrdiť jeho učenie a aktualizovať na nové sociálne javy.

4 Revolúcie – francúzska, ruská a Víťazný február

Zastavme sa pri inom sociálnom jave: revolúcie. Pred 63 rokmi bol Víťazný február 1948 v Prahe, keď komunisti sa uchopili moci a nastolili u nás na 40 rokov ľavicovú totalitu. Pred 222 rokmi bola Veľká francúzska revolúcia, ktorá sa niesla v osvietenskom duchu pod heslom „bratstvo, rovnosť, sloboda“ a pred 94 rokmi Veľká októbrová socialistická revolúcia v Rusku, ktorá zvrhla cára. Vo všetkých prípadoch sa revolúcia obrátila proti náboženstvu, proti cirkvi, kňazi boli zatváraní, majetok poštátnený, čiže ukradnutý. Cirkevné myšlienky o etike, morálke, o Božích prikázaniach boli vyhlásené za tmárstvo a v mene pokroku sa v ľuďoch živila idea o štáte, ktorý bude mať pre nich sociálne zabezpečenie.

Prešli roky a ukázalo sa, že niektoré kroky v dejinách boli osudným omylom. Kde je bratstvo, rovnosť, sloboda ? Už pred 50 rokmi sa posmešne hovorilo, že niektorí sú rovní a niektorí rovnejší. Dnes študentov učíme, že priepasť medzi chudobnými a bohatými sa zväčšuje, ako to reflektuje Ján Pavol II. v sociálnej encyklike Solicitudo rei socialis z roku

[4] LEV XIII.: *Rerum novarum,* 1891, čl. 26.
[5] LEV XIII.: *Rerum novarum,* 1891, čl. 29.
[6] LEV XIII.: *Rerum novarum,* 1891, čl. 50.

1987. Keby Októbrová revolúcia v Petrohrade a Víťazný február v Prahe boli krokom správnym, museli by sme dnes žať ich ovocie. Ale ich ovocie je sekularizmus, individualizmus, indiferentizmus; ovocie ruskej revolúcie boli gulagy s miliónmi odsúdených. Nikde sa nepodarilo vybudovať štát blahobytu. Všade je iba spojený s volebnými sľubmi. (V ostatných týždňoch počúvame o platoch primátorov a starostov a vidíme, že idea rovnosti je veľmi nerovná).

5 Sociálne zabezpečenie

Iným príkladom je viera v sociálne zabezpečenie zo strany štátu. Keď Otto von Bismark zaviedol v Nemecku v roku 1883 nemocenské poistenie a neskôr aj iné druhy poistenia, zdalo sa, že bol objavený model pre sociálne zabezpečenie širokých vrstiev obyvateľstva. Dnes však vieme, že pre demografické zmeny, ale aj pre rozkradnuté banky, fondy a poisťovne nikto nemá istotu, či a aký bude jeho dôchodok. Sme svedkami nedorozumení pre zvyšovanie veku na odchod do dôchodku, ale aj neschopnosti štátu garantovať človeku jeho úspory. Učíme síce o troch modeloch zabezpečenia: univerzalistickom, korporativistickom a reziduálnom, ale všetky sú nedostatočné. Viera v štátne sociálne zabezpečenie sa rozplynula. Všetky vlády vo všetkých štátoch, či sú ľavicové alebo pravicové, kresťanské alebo socialistické vykazujú známky korupcie, klientelizmu, perfektného rozkrádania štátneho rozpočtu a minimálnej starostlivosti o sociálne zabezpečenie ľudu.

Keby sa rešpektovali sociálne encykliky, princípy etiky, morálky a ľudskej dôstojnosti založené na pravde, že človek je stvorený na obraz Boží, mohla by situácia v spoločnosti vyzerať ináč. Ale rozvoj vo svete sa uberal tým smerom, že povedomie o Božej skutočnosti sa marginalizuje. A to je veľký omyl.

6 Scientizmus a viera v pokrok

Podobne scientizmus, viera v to, že pomocou vedy sa vyriešia všetky problémy ľudstva: zdravotné i spoločenské, sa ukazuje ako nedomyslený systém. Analyzuje ho súčasný pápež Benedikt XVI. v encyklike Spe salvi, kde rozlišuje vieru vo vedu, vieru v pokrok a vieru v zmeny pomocou politiky.

Od začiatku novoveku, osvietenstva a nástupu vedecko-technickej revolúcie sa oslobodenie človeka, znovu získanie strateného „raja“ už viac neočakáva od viery, ale od vedeckých objavov. Neznamená to síce popieranie náboženstva, ale viera je presunutá na inú rovinu – na rovinu čisto osobných a mimo svetských vecí - a zároveň sa istým spôsobom stáva nedôležitou pre svet. [7]

V 19. stor. sa táto viera vo vodu doplnila o vieru v pokrok. Následkom toho bola zriedená pravda zhora a ustanovená pozemská pravda. Marx sa nevenoval len kritike neba, ale sústredil sa na kritiku zeme, kritiku teológie umocnil kritikou politiky a ponúkal vieru v politiku. Pokrok k lepšiemu, definitívne dobrému svetu už nevidel len vo vede, ale v politike – a to v politike chápanej vedecky. V tomto duchu vznikol Komunistický manifest 1848 a komunistická strana.

[7] Porov. BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*, 2007, čl. 18.

Lenže Marx nedomyslel nevyhnutné smernice pre nový svet. Jeho omyl je podstatný. Zabudol, že človek zostane vždy človekom. Zabudol, že sloboda zostane vždy slobodou, a to aj slobodou pre zlo. Veril, že len čo sa usporiada ekonómia, všetko bude v poriadku. Jeho skutočným omylom je materializmus: človek totiž nie je iba produkt ekonomických podmienok a nemožno ho vyliečiť len zvonku, vytvorením priaznivých ekonomických podmienok. [8] V minulom storočí Marxove knihy vychádzali v tisícových nákladoch a predmet vedecký komunizmus bol na vysokých školách povinný. Sociálne encykliky patrili u nás k zakázanej literatúre. Dnes vidíme, že opak bol pravdou. Marxove knihy sú zavádzajúce a marginalizované sociálne encykliky začíname učiť.

7 Súlad etiky a pokroku

V roku 1969 nemecký filozof Theodor Wiesengrund Adorno publikoval práce, v ktorých sa pýta, či *pokrok* neznamená cestu *od praku k megabombe.* Totiž pokrok ponúka nové možnosti pre dobro, ale otvára aj priepastné možnosti zla (viď atómová bomba v Hirošime, ekologické problémy, atď.). *Ak technickému pokroku nezodpovedá pokrok v etickej formácii človeka, v raste vnútorného človeka, potom to nie je pokrok, ale hrozba*

---

[8] V televíznej relácii dala moderátorka Jane Claysonová otázku dcére Billyho Grahama (v Amerike známy veľký kazateľ): „Ako mohol Boh dopustiť pád mrakodrapov 11. septembri 2001 ? “

Grahamová dala takúto odpoveď: „Verím, že Boh je hlboko zarmútený tým, čo sa stalo tak, ako aj my. Ale roky a roky sme Bohu hovorili, aby odišiel z našich škôl, z našej vlády, z nášho života. Ako môžeme teraz očakávať, že nás požehná, keď sme ho roky žiadali, aby nás nechal na pokoji?! Pozrite, pred rokmi ľudia nechceli v školách náboženstvo, žiadali odstrániť kríže, niektorí prišli s návrhom, že by bolo lepšie, keby sa Biblia v škole neučila. A predsa Biblia hovorí, nezabiješ, nepokradneš, miluj blížneho, atď. A mnohí ľudia povedali OK.

Potom prišiel doktor Benjamin Spock a začal tvrdiť, že deti by nebolo treba trestať, keď sa zle správajú, lebo sa môžu zraniť ich mladé osobnosti, narušiť ich sebaúcta. Pritom syn doktora Spocka spáchal samovraždu. A ľudia si povedali: „To je odborník, on určite vie. čo hovorí“. A tak všetci zase povedali OK.

A potom niekto povedal učiteľom a riaditeľom, aby žiaden člen učiteľského zboru netrestal študentov, keď sa nevhodne správajú. Lebo v škole nechcú stratiť dobré meno a nechcú, aby ich zažalovali. A ľudia povedali OK.

A potom niekto povedal: dovoľme našim dcéram, aby nezáväzne sexuálne žili, aby išli na potrat, keď chcú, dokonca o tom nemusia povedať ani rodičom. A my sme povedali OK. Potom nejaký múdry člen školskej rady povedal, že chlapci zostanú chlapcami aj tak, môžu robiť, čo chcú, dajme im toľko kondómov, koľko si zažiadajú, nech si užijú zábav, koľko len chcú, nemusíme pritom hovoriť ich rodičom, čo dostali v škole. A ľudia povedali OK.

Potom niekto z vyšších úradníkov povedal, že nezáleží na tom, čo robíme v súkromí, ak poctivo pracujeme. A zase sme súhlasili a povedali sme, že záleží iba na práci, ale v súkromí môže robiť každý ináč. Hlavne, že ekonomika je v poriadku.

Potom prišli ďalší a povedali, vydávajme časopisy s obrázkami nahých žien a nazvime to realistickým ocenením krásy ženského tela, a my sme povedali OK.

Toto ocenenie sa posunulo ešte ďalej, začali sa publikovať obrázky nahých detí. A ktosi urobil ďalší krok: sprístupnil to na internete. A my sme povedali OK. Predsa existuje sloboda prejavu.

Potom prišiel zábavný priemysel s tým, aby sme urobili televízne programy a natočili filmy, ktoré propagujú násilie, neúctu k ženám, rúhanie a nezákonný sex. Povedali: nahrávajme hudbu, ktorá povzbudzuje k drogám, vraždám, samovraždám a preberaniu satanských vzorov a my sme povedali, veď to je len zábava, to nemá nijaké negatívne vplyvy.

A teraz, po rokoch sa pýtame, prečo deti nemajú svedomie, prečo nerozoznávajú dobré od zlého, prečo nie je pre niekoho problém zabiť cudzinca alebo spolužiakov i seba samého. Ale“ - hovorí Grahamová - „keby sme nad tým dlhšie rozmýšľali, zistili by sme, že človek žne to, čo zasadil. Ľudia najprv zavrhnú Boha, a potom sa čudujú, kam sa rúti svet.“

pre človeka a svet. [9] V tomto zmysle človek potrebuje Boha, inak zostáva zbavený nádeje. „Božie kráľovstvo“ uskutočňované bez Boha – teda kráľovstvo samotného človeka – končí nevyhnutne v „perverznom konci“ všetkých vecí - píše Benedikt XVI.[10]

Kto sľubuje lepší svet, ktorý by vraj mohol neodvratne navždy trvať, dáva falošné sľuby a ignoruje ľudskú slobodu. V sociálnych encyklikách sa tvrdí, že to nie je veda, čo vykupuje človeka. Človek je vykúpený prostredníctvom lásky. Koho sa dotkne láska, začína tušiť, čo vlastne znamená „život“ Preto má zmysel zapodievať sa spiritualitou a vzťahom k Ježišovi z Nazaretu, čiže byť v spoločenstve s Ježišom, lebo ono nás začleňuje do jeho bytia „pre všetkých“ a to sa stáva aj spôsobom nášho bytia. Sociálny pracovník tu nachádza prameň sily a angažovanosti za druhých. [11]

Záver

Sumarizujúc vyššie uvedené myšlienky je treba povedať, že sociálne encykliky prinášajú do tohto komplikovaného rozvoja sveta jasné svetlo rozlišovania. Preto je ich vyučovanie oprávnené a odôvodnené. Budujú na nadčasových transcendentných princípoch etiky, morálky a spirituality. Ich poznanie odkrýva sociálnemu pracovníkovi potrebné súvislosti pre reflexiu o sociálnej činnosti.

[9] Porov. BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*, 2007, čl. 19.
[10] Porov. BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*, 2007, čl. 20.
[11] Porov. BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*, 2007, čl. 26.